

Cap a una escola inclusiva i coeducativa, què ens ha ensenyat el confinament

Marina Subirats

Vaig tenir la sort de ser alumna d'una escola meravellosa en una època d'escoles terribles. L'Escola del Mar de Barcelona era als anys cinquanta, quan jo hi anava, una de les poques restes vives del que havia estat la gran efervescència pedagògica del primer terç de segle a Catalunya i, especialment, a Barcelona. L'herència intel·lectual de Maria Montessori, de Ferrer i Guàrdia, de Rosa Sensat i d'Alexandre Galí encara hi era present, malgrat que no es podia mostrar en tot el seu esclat perquè la constant vigilància de la Falange i la seva Secció Femenina no permetien anar gaire lluny. Era, però, una escola mixta amb una educació similar per als nois i per a les noies; probablement, en aquells moments, l'única escola mixta de la ciutat.

Hi vaig aprendre moltes coses, però, sobretot, hi vaig ser molt feliç. Al llarg de la vida, aquella primera experiència ha anat creixent dins meu i m'ha anat desvelant molts dels secrets de l'educació que no s'aprenen ni a les aules ni a les universitats. De manera que, en iniciar la introducció a aquest vostre *Anuari de l'Educació* de les Illes Balears de 2020, vull partir d'una idea que arrenca de la meua experiència escolar i que s'ha anat fent més i més forta al llarg de la vida, de molts anys de professora universitària i d'investigadora en sociologia de l'educació: **la millor escola no és aquella que aconseguix que el seu alumnat obtingui la mitjana més elevada de notes en els exàmens; la millor escola és la que sap potenciar els punts forts de cadascun dels nois i noies que se li confien, per tal de fer-ne bons ciutadans i ciutadanes, d'apoderar-los i donar-los l'autoconfiança que els permetrà de fer allò que poden i volen fer. És a dir, de preparar-los per a viure la seva vida dins de la comunitat en les millors condicions possibles.**

Malauradament, l'escola actual encara no és això, encara no ho té com a objectiu. Més ben dit, algunes escoles comencen a treballar en aquest sentit, però no totes. Perquè venim d'una llarga trajectòria en la qual les necessitats han estat unes altres, i això ha creat uns hàbits i unes rutines que ens costa trencar i superar. Però cal fer-ho. La societat canvia ara més ràpidament del que ho ha fet mai en el passat, i no podem concebre l'educació de la gent de demà amb esquemes ideats al segle XIX. Vegem, doncs, què hauríem de deixar enrere i què hem d'anar incorporant a l'educació dels nostres al·lots i al·lotes per a poder oferir-los allò que necessiten aprendre per viure avui i per viure demà, en un context que ja serà diferent.

Aquests anys hem viscut unes circumstàncies excepcionals: la pandèmia ens ha portat a confinar-nos durant més de tres mesos, ens ha obligat a fer una vida molt diferent de l'habitual i, a més, ha capgirat, en bona mesura, molts dels valors que ens semblaven ben establerts i en els quals confiàvem sense pensar-hi gaire. Per exemple: hem vist que les persones indispensables, en aquestes situacions extremes, no són els directors d'empreses o de bancs, ni els grans constructors d'edificis, ni molts dels polítics que tenen responsabilitats sobre la societat. Les persones indispensables eren les que cultivaven el menjar, les que el venien, les que cuidaven els malalts, les que netejaven; unes feines, totes, molt humils i habitualment poc valorades per la societat, fins i tot des del punt de vista econòmic. És a dir, persones i tasques que ens havien semblat molt importants, mereixedores de grans sous, eren poc útils davant la malaltia, mentre que persones i feines a les quals habitualment se'ls fa poc cas resultaven indispensables.

Tot això ha constituït un glop de realitat que ens obliga a repensar l'educació. Sabem que l'educació que s'imparteix avui està desfasada, que no correspon suficientment amb les necessitats de la nostra

societat, tan canviant. Però costa trencar els hàbits i les rutines, costa innovar. Tant de bo l'aparició de la pandèmia, que ha estat tan devastadora al món sencer, ens permeti d'accelerar els canvis educatius de cara al futur.

I. D'ON VENIM: ELS OBJECTIUS ESCOLARS DEL PASSAT

El canvi social és ara molt ràpid; tant, que tendeix a enfortir els vincles dins una mateixa generació i a afeblir-los entre generacions, perquè la realitat que aprenen les criatures nascudes amb deu o quinze anys de diferència és ja realment molt distinta. En canvi, les institucions, els hàbits i les maneres de fer canvien amb molta més lentitud. L'educació que s'imparteix avui en la majoria dels centres de primària i de secundària a Espanya va ser pensada per a les necessitats del segle XIX; fonamentalment, quan la població vivia sobretot en l'àmbit rural, amb poquíssima informació del que passava més enllà de l'horitzó del seu poble. I, en canvi, aprenia a ser una persona humana a casa seva, al carrer, al seu poble, anant a l'església..., és a dir, hi havia una forta carència de cultura acadèmica, per dir-ho així, i una sobresaturació d'elements socialitzadors perquè el control de l'entorn, les indicacions de què fer i com fer-ho —com treballar la terra, com cuinar, com parlar amb els veïns, com tractar la gent gran i tantes altres— tenien una presència quotidiana i constant. L'escolarització necessària era llavors l'obertura d'horitzons, posar en contacte amb l'escriptura, la història, les matemàtiques, tot allò que permetia saber que, més enllà de l'horitzó del poble, el món era gran i hi passaven moltes coses, i que calia tenir els coneixements adequats per a poder-s'hi moure com calia.

La feina del professorat no era fàcil: amb criatures acostumades a veure tot allò que era proper, amb una socialització que gairebé no permetia cap joc de la imaginació per manca de referents; calia interessar-los en una sèrie de coneixements dels quals no veien la utilitat immediata; només l'obligatorietat, la disciplina i l'esforç aconseguien, a vegades, que les criatures aprenguessin aquell conjunt de nocions abstractes que no veien gaire útils. El professorat és, en aquell moment, sobretot, un mitjancer: rep una formació que comporta un conjunt de coneixements molt basats encara en la distribució de l'antic trívium i quadrívium, i ha d'aconseguir traspasar aquests coneixements, o una part, a una població molt allunyada d'aquests sabers. L'educació no té en aquell moment una funció de reproducció social sinó d'ampliació de la visió del món i d'adquisició d'algunes eines que poden ajudar a viure-hi.

2. L'EDUCACIÓ EN LA SOCIETAT DEL SEGLE XX

Van passar els anys i aquest model es va consolidar, alhora que s'ampliava i es complicava. Però la funció de l'educació va anar canviant, mentrestant. A mesura que la població era cada vegada més urbana, el mercat de treball es diversificava i la divisió del treball s'intensificava. Ja no es tractava d'educar criatures que viurien als pobles igual com ho havien fet els seus avis i besavis, sinó de preparar la gent jove per poder desenvolupar funcions molt diverses dins el mercat laboral. L'educació primària no podia preparar per als oficis, però havia d'oferir eines serioses per a una preparació posterior. I, sobretot, va anar adquirint una altra funció que sovint s'ha qualificat d'etiquetatge. A les ciutats

la gent no es coneix, i la selecció per al mercat de treball era cada vegada més complexa. A poc a poc, l'educació va anar esdevenint un instrument per a jerarquitzar les persones, de manera que arribessin al mercat laboral amb una qualificació determinada que fes que directament poguessin ser classificades per a un o altre tipus de treball. I aquí és on les notes, el exàmens, les jerarquies de les diverses disciplines i tot un seguit d'aspectes que són característics de l'educació d'aquesta època han estat cabdals per a poder mesurar, ordenar, classificar i jerarquitzar l'alumnat.

I naturalment, en aquest sentit, determinades qualitats i determinats trets de personalitat, innats o adquirits en el medi familiar i social, eren considerats més valuosos que altres. El sistema educatiu ha prioritzat sempre algunes dimensions del saber, unes dimensions que han anat variant. Quan encara no hi havia màquines d'escriure ni ordenadors, tenir bona lletra era una de les habilitats més apreciades. Quan, amb el creixement de l'educació, es va fer més urgent arribar a establir jerarquies que serien fonamentals per al mercat de treball, les matemàtiques, sobretot, es van convertir en una de les dimensions clau per permetre les classificacions; principalment, perquè tenen l'avantatge de la precisió possible en relació amb la resposta obtinguda. I així, successivament.

És interessant veure com, al llarg del temps, els continguts curriculars han anat variant, però sempre sobre aquesta base de servir per a jerarquitzar l'alumnat en relació amb el mercat de treball. L'examen s'ha convertit en la peça clau de l'educació. Les assignatures poden variar d'orientació, tenir un enfocament més progressista o menys, ser substituïdes unes matèries per unes altres. Però allò que no pot fallar és l'examen, malgrat que sovint sigui clar que els coneixements adquirits seran en bona part oblidats l'endemà de fer-lo i que no tenim cap certesa que molts tinguin una utilitat real per a l'alumnat en la seva vida adulta.

La funció de l'educació s'ha convertit així en la legitimació d'una selecció, amb un aprenentatge central, el de la competitivitat entre l'alumnat per veure qui obté més bones notes. Com a professora d'universitat vaig viure aquesta transformació en un moment en què l'alumnat preferia que no li preguntés res a classe per no quedar malament davant els seus companys i companyes.

Una selecció en la qual els qui tenen unes aptituds de caràcter manual, per exemple, o artístic, o capacitat d'empatia i d'atenció als altres, sovint queden marginats pel mateix sistema educatiu perquè no s'adapten a les aptituds que aquest adopta i mesura. Però això no solament passa d'acord amb característiques individuals; malauradament, hi ha encara una gran relació, que es demostra empíricament, entre l'origen social i el nivell d'estudis que s'assoleix. I això tant pel fet que no tothom té accés a la mateixa classe d'educació com pel fet que en els nivells socials i culturals alts és molt més freqüent que les criatures adquireixin ja hàbits de treball intel·lectual; mentre que, en les llars treballadores, els hàbits i les pràctiques culturals que adquireixen les criatures des del seu naixement no valoren ni afavoreixen el treball intel·lectual. Més encara: la selecció s'exerceix també amb les persones que no s'ajusten al model humà dominant, o bé perquè procedeixen de països més pobres, perquè la seva pell no és blanca o els seus trets no són els típicament europeus, o bé perquè les seves capacitats no són les normatives. I més encara: fins i tot el fet de ser home o dona marca unes diferents possibilitats en l'àmbit escolar. No perquè les noies tinguin resultats escolars inferiors als dels nois; en aquest moment, és just el contrari. Les noies obtenen de mitjana unes notes superiors a les dels nois, tenen menys fracàs escolar, duen a terme els estudis en un temps

menor; és a dir, rarament han de repetir cursos. Però, malgrat tot això, la socialització escolar els trasllada un conjunt de missatges que fa que estiguin més insegures d'elles mateixes, que tinguin menys autoestima i que sovint es considerin culpables de fets negatius que passen al seu voltant.

En tots aquests casos, sense que el mateix professorat en sigui conscient, els missatges que reben les criatures són diversos. A les que s'ajusten als models més valorats, ja sigui per família o per raons personals, el sistema educatiu té tendència a oferir-los estímuls, confiança en elles mateixes, valoració positiva, encoratjament. Mentre que les que no corresponen als models dominants reben uns missatges amarats de desconfiança, de paternalisme, de compassió, fins i tot. El professorat no sap que trasllada missatges diferenciats: simplement projecta els estereotips que prevalen en la cultura i té, ja a priori i fins i tot abans de conèixer les criatures, una idea feta sobre com ha de tractar cadascú: els nens, les nenes, qui té alguna minusvalidesa, qui prové d'una família culta i qui va néixer en un barri pobre. Tots aquests missatges són assimilats pels infants des del primer dia que arriben a l'escola i són interioritzats d'una manera que van constituint l'autoimatge que cadascú es forma de si mateix, de les seves possibilitats, de les seves capacitats, de la seva potència, en funció d'allò que li retorna l'entorn, que li transmet confiança o desconfiança. No és que el professorat prefereixi un alumnat o un altre; és, simplement, que ignora la importància d'allò que transmet no com a cultura acadèmica sinó en el que ha estat denominat "currículum ocult"; és a dir, el conjunt de relacions i d'intercanvis que es produeixen en el sistema educatiu i que tenen encara més importància que les interaccions en altres àmbits socials, atès el valor que donem a les escoles com a transmissores d'allò que és culturalment correcte.

3. EL MÓN DE DEMÀ: ALLÒ QUE ANEM DESCOBRINT

Com hem vist, la finalitat educativa del segle XIX era, a grans trets, la de transferir a les generacions joves alguns instruments que els permetessin ampliar el seu coneixement del món; al segle XX, és la d'ampliar aquests coneixements i mesurar-ne la quantitat assimilada per cadascú, per a poder ordenar les persones segons aquests barems de cara al mercat de treball, de manera que es pugui minimitzar el temps d'aprenentatge en cada feina concreta. S'ha dit sovint que el menys important és el contingut del que s'aprèn, que pot ser molt variable i rarament coincideix amb els sabers que després caldrà utilitzar en cada feina; el que es valora de la gent que té un alt nivell d'estudis és que ha mostrat que és capaç de demostrar disciplina i d'esforç, i té un entrenament en els aprenentatges, de manera que s'espera que el temps necessari per dominar qualsevol feina serà molt més reduït que en casos de persones que no han assolit alts nivells educatius. Però, què és allò que ha de transmetre el sistema educatiu el segle XXI? Què sabem de les necessitats i de les carències que genera avui la societat i que l'escola ha d'ajudar a resoldre?

Sabem que hi ha dos trets que han canviat profundament, que gairebé s'han invertit respecte del passat. En primer lloc, a l'escassetat de la informació sobre el món l'ha succeït una sobreabundància; fa seixanta anys, la majoria d'escoles tenien uns pocs llibres sovint desfasats en el temps: adquirir informació sobre un país, una època històrica, un personatge o un fenomen natural era una autèntica aventura, generalment fallida. Ara, com es diu vulgarment, aquesta informació es troba a un clic de

nosaltres, en qualsevol lloc i moment. L'educació ja no pot tenir com a objectiu principal l'aportació d'informació. És clar que la informació que trobem a les xarxes pot ser falsa, enganyosa, erràtica o insuficient; el que ha d'aportar l'escola no és tant la dada concreta sinó els criteris per trobar-la i valorar-la. De manera que, en relació amb els coneixements tradicionals, l'educació escolar té encara una funció molt important: l'aportació de criteris que permetin arribar a la informació i saber valorar-la, més que aportar unes dades concretes que estan a l'abast per altres mitjans.

El segon tret que ha variat és el que fa referència a la socialització. Com he dit més amunt, la socialització primària, aquella que és indispensable perquè ens transmet les normes bàsiques del comportament humà en cada societat, és a dir, que ens construeix com a persones i ens permet d'accedir a la ciutadania, quedava assegurada, en les societats fonamentalment rurals, pel control social que exercia l'entorn. Les normes eren prou clares, repetides fins a l'infinit, encara que diferenciades per sexe, edat, classe social, etc. És en la interacció amb els adults com s'adquirien els hàbits de convivència, l'ètica, les formes de relació adequades; reblat, tot plegat, pels ensenyaments i la vigilància de l'Església, que actuava com a autoritat última respecte de la correcció o incorrecció dels comportaments humans. Bé, en aquest sentit, és evident que en la nostra societat s'ha generat una carència: en la lluita per la llibertat s'ha anat fent la crítica d'aquesta normativa estricta que es traspassava a les noves generacions, i s'han anat destruint els principis rígids del comportament adequat. I és així com, en les actuals generacions joves, s'arriba a un buit de socialització tant per part de les famílies, que molt sovint no tenen criteris clars respecte a què han de transmetre als fills i a les filles, i què han de permetre i què no, com de les mateixes escoles. Sovint, en la meua etapa de regidora d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona, m'he trobat amb un refús del professorat a ocupar-se de transmetre coneixements que no fossin estrictament curriculars: "Jo soc aquí per ensenyar matemàtiques; l'educació sexual és cosa de la família", he escoltat moltes vegades. Quan tots sabem que a la nostra societat és molt més important transmetre elements d'educació sexual a la gent jove que explicar-los com es fa una arrel quadrada. I que, li agradi o no, ho ha d'assumir l'escola, sobretot perquè la majoria de les famílies tampoc no saben què fer ni com posar-s'hi.

En aquesta absència de normes bàsiques s'ha generalitzat una altra agència que omple aquest buit: els mitjans de comunicació. Ara són bàsicament els mitjans, afegits en aquest moment a les xarxes socials, els instruments de socialització més potents amb relació a la gent jove: com vestir-se, com comportar-se, com parlar, quina relació mantenir amb la família, amb el professorat, fins i tot els gests i les posicions del cos són transmesos des dels mitjans de comunicació, sobretot a través de la publicitat, i copiats per les criatures i els i les adolescents. Amb una característica que cal tenir present: mentre que la socialització antiga era repressiva però estava pensada en funció de les necessitats de la vida col·lectiva, les normes transmeses mitjançant els mitjans de comunicació no tenen com a objectiu l'educació ètica o cívica sinó que són, per sobre de tot, de caràcter hedonista, que és el més eficaç a l'hora de motivar algú a consumir i, per tant, el que més interessa les marques anunciadores o els programes que busquen audiència. Tot això ha tingut com a conseqüència la difusió d'una socialització molt individualista, sense límits clars respecte de què és o no adequat i al mateix temps molt potent, perquè sabem que "si ho diu la tele" o "si es troba a Internet" els missatges tenen una gran credibilitat i es produeix una inhibició de qualsevol filtre crític, de manera que és molt difícil contrarestar la seva influència.

Hi ha encara una altra característica de la societat actual que té una forta implicació sobre el futur de l'educació. Si en el passat l'educació ha estat la manera de reproduir o d'ampliar en els joves la cultura de les generacions adultes, perquè la societat i les tasques que calia realitzar canviaven molt lentament, aquesta seqüència també s'està acabant. No sabem com seran les feines del futur; no sabem quines tasques podran ser fetes mecànicament i assumides per robots i quines, en canvi, seguiran sent executades pels humans. No sabem, ni tan sols, si les tasques professionals que coneixem es mantindran o variaran totalment, almenys en la manera de dur-les a terme. I, per tant, no sabem tampoc quina classe de personalitat humana, de capacitats socials i tècniques seran necessàries en aquest futur que ja tenim tan a prop. Què reproduir, doncs? Quin pot ser ara l'objectiu de les escoles, si no sabem què serà necessari estimular i desenvolupar en les noves generacions, en els humans del futur immediat?

4. QUÈ HEM APRÈS AMB LA PANDÈMIA

En aquesta situació de canvis socials tan ràpids anem descobrint noves necessitats, nous requeriments que apareixen amb els canvis en la manera de viure. Aspectes de la cultura que semblaven inamovibles esdevenen obsolets; per tant, la seva transmissió generacional deixa de tenir sentit i, sovint, obeeix únicament a la rutina i a la dificultat d'introduir modificacions en una institució tan ampla i diversa com és l'aparell educatiu. Alhora, noves formes de relació tant amb l'entorn com amb les persones ens troben desproveïts de recursos per a fer-hi front i hem d'improvisar respostes que ningú no ha formulat encara. Aquest any 2020 ha constituït un veritable desafiament: a diferència del que succeïa amb les pestes en segles anteriors, quan no hi havia remeis i només quedava invocar la intervenció divina, la societat actual, confiant sobretot en uns avenços tècnics que en altres etapes no es podien ni imaginar, s'ha sentit durant molt temps protegida d'aquesta classe de catàstrofes. Tendim a pensar que si es presenta un problema de salut algú trobarà tot seguit la manera de neutralitzar-lo, i que la nostra manera de viure no es pot aturar per res. Doncs bé, hem tingut un bon ensurt. I cal aprofitar-lo per rectificar moltes coses que no s'estaven fent bé, perquè es partia d'una il·lusió de seguretat que ha mostrat que no correspon a la realitat.

Quins són els ensenyaments fonamentals que cal retenir d'aquesta pandèmia?

Diversos:

En primer lloc, que l'individualisme que ha caracteritzat la nostra cultura en els darrers anys constitueix, en si mateix, un perill. Som interdependents; la negligència d'una persona pot causar la mort a moltes altres. Tenim drets, però també deures, dels quals no es parla i que oblidem sovint. De la mateixa manera que ens podem beneficiar dels avenços científics, de l'alt nivell de la professió mèdica, dels serveis de tota classe que tenim en cada societat, hem de contribuir a mantenir-ho tot i a no espatllar-ho amb la nostra conducta. És a dir, tenir un esperit de col·lectivitat, de comunitat, de col·laboració, que en gran part havia estat oblidat en l'èmfasi que s'ha posat en els darrers anys en la llibertat personal sense límits i com a criteri fonamental.

El segon aprenentatge que hem hagut de fer amb el virus es refereix a la cura de les persones. La cura de les persones, la reproducció no solament generacional sinó quotidiana ha estat sempre

considerada com una cosa que feien espontàniament les dones; que, en certa manera, estava en la seva naturalesa i que, per tant, feien voluntàriament i feien bé. Però quan les dones hem accedit amplament al mercat de treball, els nivells de cura han disminuït dràsticament; ha baixat el nombre de naixements —i això pot ser considerat positiu en un planeta ja massa sobrecarregat d'humans—; ha disminuït el temps que mares i pares poden dedicar als seus fills i filles, i hem vist com eren reclamades les escoles no solament per la seva funció educativa sinó també per deixar més lliures les famílies per a poder treballar; i en el moment del confinament, aquests buits de dedicació han quedat de manifest: hem vist la importància de la cura a la llar, de la higiene, de la bona alimentació, de la capacitat d'entesa entre els membres que la comparteixen; i com tot això no sempre s'aconseguia i continuava sent, sobretot, una tasca assumida per les dones, malgrat que haguessin de dedicar bona part del seu temps al treball professional, ja fos fent serveis essencials o a través del teletreball. I hem vist encara una de les coses més doloroses i terribles d'aquesta experiència, que és el desastre de les residències i el nombre de persones grans que hi han mort en una situació tristíssima. Una cosa que no solament mostra que les residències no tenen les condicions adequades sinó que també fa evident que la vellesa no està tractada de manera correcta; queda clar que, quan una persona ja no és productiva, la nostra societat deixa de donar-li unes condicions de vida dignes, i ha creat uns espais que constitueixen en gran mesura una sala d'espera de la mort.

Quina és la lliçó que cal extreure de tot plegat? Doncs que no hem donat prou importància a la cura, que l'hem considerat com una cosa “de dones”, no com un treball social necessari per a tothom. I això quan, precisament, sabem que allò que més interessa els humans és l'estima, l'amor, el vincle i l'atenció de les altres persones, i viure el màxim temps que sigui possible. I aquestes, que són les aspiracions més universals, s'han deixat de banda; s'ha eliminat en gran part la seva transmissió, no se'ls ha deixat espai en la vida quotidiana ni en la vida social. Un tret que, com ha demostrat la pandèmia, pot tenir un cost immens per a la societat humana.

Perquè no solament hem menystingut la cura de les persones; també hem menyspreat la cura del planeta, de la naturalesa, de les espècies animals i vegetals, en la persecució d'una vida millor per als humans. No sabem fins a quin punt el canvi climàtic i la destrucció d'espècies animals poden haver jugat un paper en el desenvolupament de la pandèmia; hi ha científics que així ho indiquen. Però, en qualsevol cas, sabem certament que seguir contaminant i destruint la natura té unes conseqüències funestes sobre la humanitat i que, si no ho aturem, en tindrà encara de pitjors. És hora, doncs, de formar les noves generacions d'una altra manera, per corregir desenvolupaments humans que s'han mostrat perillosos i negatius, capaços de causar grans catàstrofes, i hem de configurar uns perfils humans de futur amb nous objectius i noves capacitats per a redreçar molts aspectes del camí que ens ha dut fins aquí.

5. CAP A UNA EDUCACIÓ INCLUSIVA I COEDUCATIVA

L'educació està canviant, sobretot l'educació preescolar i primària. Per totes les raons ja expressades, el model curricular emprat fins ara ja no és útil i acaba sent una trava per a formar les noves generacions. El professorat, enfrontat cada dia amb l'alumnat, n'és cada vegada més conscient, però encara està massa subjecte a les formes burocràtiques procedents de ministeris i conselleries, més

sotmeses a interessos i ideologies diversos que a l'experiència quotidiana amb un alumnat que canvia també molt ràpidament i que necessita transferències culturals que cap institució actual no els ofereix.

Per on caldria anar, aleshores? Heus aquí algunes de les línies de treball que s'han anat apuntant a les escoles i que s'haurien de defensar i aprofundir per part de les administracions.

En primer lloc, cal diferenciar què necessita i què es fa a cada edat i tram d'escola. El mètode que s'ha seguit ha estat el de traslladar el model universitari, el de més prestigi, cap als trams educatius anteriors; educació secundària, primària i, fins i tot, preescolar: assignatures, cultura llibresca, allunyada de l'experiència viscuda per les criatures. Cal procedir d'una altra manera: en les primeres etapes escolars, allò que es construeix és el jo, el caràcter, la personalitat de base, la capacitat de pensament i d'acció, l'autoestima. Els coneixements són secundaris, són eines per poder anar progressant en aquesta construcció. A mesura que l'edat augmenta, que la personalitat es defineix, és quan es poden anar adquirint els instruments que ens permetran intervenir en la vida pública amb una activitat professional; de manera que, quan augmenta l'edat, té molt més sentit que pensem en termes d'aprenentatge de sabers instrumentals que ens fan actuar sobre el món.

Per tant, cal repensar l'educació com a procés de socialització primària en els primers anys, d'adquisició de les capacitats que ens converteixen en ciutadans i ciutadanes que entenen i practiquen unes formes de vida i de relació apropiades per a les societats on viuen. Centrem-nos més a desenvolupar l'empatia, la cooperació, la solidaritat, el respecte, la no-violència, la responsabilitat i tants altres valors fonamentals per a la vida. Però fem-ho no com a principis abstractes que cal "estudiar" sinó com a pràctiques concretes que l'escola estimula i desvela en l'alumnat.

En la situació de canvis ràpids en què vivim, no té sentit preparar la gent jove per a feines molt concretes que probablement ja no existiran quan elles i ells arribin al mercat de treball. Per utilitzar una metàfora: ara més que mai no hi ha camins; s'estan esborrant, i cadascú ha d'aprendre a fer camí mentre camina. I en aquesta situació, allò que pot ser més útil a la gent jove és poder creure en ells mateixos, en la seva capacitat d'actuar correctament i d'aportar valor a la vida col·lectiva. Ajudar cada noi i cada noia a descobrir les seves capacitats, a saber utilitzar-les i enfortir-les és el millor que pot fer l'educació en aquest moment.

En segon lloc, l'escola ha de ser inclusiva, no solament perquè hi assisteixi alumnat de diverses procedències socials, culturals, econòmiques, religioses, lingüístiques i també amb capacitats diferents, sinó també perquè les diverses aportacions culturals siguin valorades com a part de l'ensenyament mateix, de manera que cada criatura hi pugui reconèixer elements de la seva cultura pròpia, i que tots hi siguin valorats per igual. En aquest sentit, ha de ser tan escoltada la criatura que explica la seva excursió al Pirineu com la que explica el seu viatge a una terra natal llunyana, per posar un exemple. Totes les veus han de ser escoltades i valorades per igual com a part de l'experiència humana, una experiència que no tothom viurà de la mateixa manera però que l'enriqueix i obre tots els horitzons quan s'exposa. I, en aquest sentit, cal valorar també per igual les capacitats de classes molt diverses, tant el nen que juga molt bé al futbol com la nena que juga molt bé a les nines o als escacs, tant la que escriu molt bé o sap moltes matemàtiques com el que és capaç de netejar

molt o fa molt bé de jardiner. Totes aquestes habilitats són capacitats humanes necessàries que han de tenir un reconeixement similar en el mercat de treball i, per arribar-hi, han de deixar de ser jerarquizades en el període escolar.

L'escola inclusiva no és solament la que acull un alumnat social i personalment divers; és la que inclou en la transmissió cultural elements que procedeixen de les diverses cultures d'origen i capacitats personals de l'alumnat, i que ho fa de manera tal que no introdueix cap tipus de jerarquia entre aquests elements. És així com anirem construint una cultura comuna, feta d'aportacions molt diverses, com correspon a un món globalitzat. El que passa amb la gastronomia n'és un bon exemple: prenem de cada cuina nacional allò que ens resulta més interessant, més bo, més saludable, sense jerarquitzar els plats sinó triant-los i fent-los nostres en funció de les necessitats i els desigs de cada moment. Una manera de procedir que ha de servir de model al sistema educatiu, massa centrat a classificar, excloure, posar nota. Cal obrir-se a la pluralitat cultural, però no solament en termes de diferències geogràfiques sinó també de gèneres, i fer que l'escola prepari tant per a la vida productiva com per a la que anomenem la vida "reproductiva", que no consisteix únicament en la reproducció humana sinó en la reproducció de la felicitat i el benestar de les persones que tenim a prop. I, per fer-ho, cal que aprofundim com més aviat possible en la coeducació.

La coeducació al nostre país està assolida, fins a un cert punt, amb l'escola mixta. Però la cultura que es transmet tant als nois com a les noies continua sent androcèntrica, és a dir, centrada en el punt de vista i els interessos masculins: la competició, l'enfrontament, la lluita, els sabers instrumentals... El coronavirus ens ha mostrat que en temps difícils són les dones les que aporten majoritàriament la cura de les persones, i que això és fonamental per a la vida. Però ja no pot ser una tasca que recaigui únicament sobre les dones; ha de ser una tasca compartida, com ho és avui el treball productiu. I és per aquesta raó que, en la línia de posar més relleu a la socialització primària, l'educació ha d'anar deixant de banda l'etiquetatge de les persones i la transmissió de l'esperit competitiu, i ha de donar més cabuda a l'aprenentatge emocional, a la cooperació, a la cura de les persones i de la natura i a la solidaritat, deixant de banda els elements individualistes que han predominat en els últims anys.

Tant de bo les escoles de les meravelloses Illes Balears puguin assumir aquests reptes i siguin capdavanteres en la invenció de l'educació del futur; i que les criatures hi siguin tan felices com ho vaig ser jo a la meva escola!